

Facket för kultur,
kommunikation
och kreativ sektor

Bibliotek i kristid

En rapport om hur biblioteken
och de anställda har påverkats
av coronapandemin



DiK

Förord

Det har gått två år sedan DIK:s förra rapport om arbetsmiljön på Sveriges bibliotek. Dessa två år har till stor del präglats av coronapandemin och de stora omställningar som tvingats fram i dess kölvatten. Det har inneburit många utmaningar för landets bibliotek och de som arbetar i dem. En del utmaningar är helt nya, men många har funnits under lång tid och har nu ställts på sin yttersta spets under pandemin.

Mest utmärkande i rapporten är den galopperande bristen på krisberedskap. Utan adekvat beredskap och samordning kom många arbetsgivares reaktion på pandemin för sent. Utan ett tydligt ledarskap tvingades personalen i stället ta fram egna ad hoc-lösningar för smittskydd och verksamhetsomställning. Ofta har det skett med mycket små resurser och ibland dessutom i en ständig kamp mot senfärdiga chefer. Det är uppenbart att där krisberedskap och samordning brustit, har både de biblioteksanställdas arbetsmiljö och allmänhetens tillgång till bibliotekens tjänster blivit lidande.

Rapporten visar också att de senaste årens ökande trend av olika typer av social oro, våld och skadegörelse på biblioteken har minskat. Det är sannolikt en effekt av pandemiomställningarna – exempelvis stängda bibliotek, begränsat besöksantal och ändrade öppettider. Siffrorna är dock fortfarande höga och oacceptabla. DIK har en tydlig nollvision vad det gäller social oro, våld och skadegörelse på bibliotek.

Det är inte omöjligt att skapa trygga bibliotek. Det är inte heller magi eller en fråga om vem som ropar högst i den offentliga debatten. Det är ett i allra högsta grad pragmatiskt arbete. Det som krävs är en sund demokratisk bild av vilka bibliotek vi vill ha, politiskt intresse, resurser, arbetsgivaransvar och ett lyhört öra riktat mot de som faktiskt arbetar på landets alla bibliotek. Arbetet med att skapa en trygg miljö för anställda och besökare måste fortsätta med oförminskad kraft och vara fast förankrad i den djupa erfarenhet och kunskap som finns i sektorn.

Anna Troberg, förbundsordförande i DIK

”Där krisberedskap och samordning brustit, har både de biblioteksanställdas arbetsmiljö och allmänhetens tillgång till bibliotekens tjänster blivit lidande.”



Innehåll

Förord	2
Sammanfattning	5
Så har bibliotekariernas arbetsmiljö sett ut under pandemin	5
5 krav för trygga och tillgängliga bibliotek	6
Om rapporten	7
Metod	7
De flesta arbetar på folkbibliotek	7
En kvinnodominerad och homogen yrkesgrupp	8
Hur har biblioteken och de anställda påverkats av pandemin?	9
7 av 10 har fått en förändrad arbetssituation	9
De flesta tycker att hemarbetet har fungerat bra	10
Stor variation i smittskyddsåtgärder	12
Biblioteken har ställt om för att fortsätta vara tillgängliga ...	14
Lärdomar inför kommande samhällskriser	16
Arbetsmiljön under pandemin	19
Mindre oro, våld och skadegörelse under pandemin	19
Allt för många bibliotekarier arbetar ensamma	21
Fler har handlingsplaner, rutiner och säkerhetsåtgärder	22
Bibliotekarierna efterfrågar fler åtgärder för en bättre arbetsmiljö	23
Ska det gå att porta besökare från biblioteket?	24
Hälften av folk- och skolbibliotekarierna funderar på att byta jobb	28
Avslutning: Åtgärder för en bättre arbetsmiljö på biblioteken	29
Bättre beredskap och nationella riktlinjer behövs.....	29
Biblioteken bör vara öppna så långt det går	30
Det digitala arbetet måste få förutsättningar att leva kvar	30
De digitala klyftorna kan inte bara vara bibliotekens ansvar	31
Mer resurser behövs för att förbättra arbetsmiljön	32
Portning ska vara en sista åtgärd	33
Arbetsgivaren ansvarar för arbetsmiljön	34
DIK stöttar dig	35
DIK:s tidigare rapporter om arbetsmiljön på biblioteken ...	35

Om DIK

DIK är facket för alla som arbetar eller studerar inom kultur, kommunikation eller kreativ sektor. DIK har cirka 20 000 medlemmar runt om i landet och ingår i Saco, Sveriges akademikers centralorganisation. DIK är partipolitiskt obundet.

Projektledare & författare: Johanna Alm Dahlin, DIK
Layout: Kajsen Burell, Printempo
Omslagsbild: Kari Shea / Unsplash
DIK 2021:4

Sammanfattning

Rapporten bygger på en enkät bland DIK:s bibliotekariemedlemmar och handlar om hur pandemin har påverkat allmänhetens tillgång till biblioteken och de anställdas arbetsmiljö. DIK ställer fem krav för långsiktigt trygga och tillgängliga bibliotek, och för att kommande samhällskriser ska kunna hanteras bättre.

Så har bibliotekariernas arbetsmiljö sett ut under pandemin

- Nästan alla bibliotek har vidtagit smittskyddsåtgärder under pandemin. 66 procent tycker att åtgärderna har varit tillräckliga, men många anser att de var otydliga och kom för sent.
- Sju av tio folkbibliotek har periodvis haft helt stängt under pandemin. 84 procent har ställt om till mer digital programverksamhet, och 93 procent har utökat alternativa lånetjänster som take away-lån och e-lån.
- Pandemin har synliggjort att många är beroende av bibliotekets hjälp och utrustning för att göra till exempel bank- eller myndighetsärenden, och att bibliotekarierna lägger mer och mer av sin arbetstid på att hjälpa människor med vardagsärenden.
- Under pandemin är det färre som upplevt exempelvis social oro, våld eller skadegörelse, vilket sannolikt beror på att biblioteken dragit ned på verksamhet och öppettider. Trots det har dock 79 procent av folkbibliotekarierna upplevt social oro under året. 42 procent har varit med om skadegörelse och 30 procent svarar att det förekommit våld.
- Trots en ibland otrygg och utsatt arbetsmiljö svarar hälften av folkbibliotekarierna att de ibland arbetar ensamma i biblioteket.
- De flesta bibliotek har handlingsplaner, rutiner och säkerhetsåtgärder för att motverka och hantera svåra situationer, men bara 44 procent anser att åtgärderna är tillräckliga och endast 51 procent har fått tillräckligt stöd och utbildning.
- 92 procent tycker att det ska vara möjligt att tillfälligt avvisa personer som stör ordningen från biblioteket, och 64 procent tycker att det ska gå att porta besökare för en längre tid.
- Hälften av folkbibliotekarierna och skolbibliotekarierna har någon gång under det senaste året bytt eller funderat på att byta jobb på grund av sin arbetsmiljö.

5 krav

för trygga och tillgängliga bibliotek

1. Biblioteken måste få tillräckliga resurser

För att kunna genomföra sina uppdrag och samtidigt säkerställa en bra arbetsmiljö måste bibliotekens budgetar stärkas på kommunal och regional nivå. På nationell nivå bör satsningen ”Stärkta bibliotek” utökas och permanentas. Dessutom krävs särskilda medel, fungerande utrustning och tillräcklig kompetensutveckling för att stärka bibliotekens digitala arbete.

2. Fler aktörer måste ta ansvar för det digitala utanförskapet

Folkbiblioteken kan inte vara den enda platsen där medborgarna kan få hjälp med internet, vardagsärenden och utskrifter. Myndigheter, banker och andra verksamheter måste ta ansvar för sina användare och kunder. Bibliotekarier behöver också få bättre stöd så att de kan känna sig trygga med var gränsen går för vad de ska hjälpa till med – Sveriges Kommuner och Regioner bör ta fram ett gemensamt stödmaterial.

3. Beredskapen behöver stärkas inför kommande kriser

Det behövs nationella handlingsplaner som tydliggör hur biblioteken ska agera under en samhällskris. Folkbiblioteken behöver inkluderas i totalförsvaret och klassas som samhällsviktig verksamhet så att de får en central roll i kommuners och regioners krisledningsarbete. Att stänga bibliotek kan vara en tillfällig åtgärd, till exempel för att minska smitta, men får aldrig bli en långsiktig lösning.

4. Samhällets utsatta ska inte vara bibliotekens ansvar

Kommuner måste ta ett samlat grepp om frågor om oro, våld och skadegörelse, och de verksamheter som på olika sätt ansvarar för samhällets utsatta måste få tillräckliga resurser. Möjligheten att porta någon från folkbibliotek ska bara användas som en sista utväg i särskilt allvarliga fall, och ska alltid kombineras med andra insatser, till exempel från socialtjänst eller psykiatri.

5. Arbetsgivare måste ta sitt arbetsmiljöansvar

Arbetsgivare måste ta sitt ansvar för den fysiska, digitala, organisatoriska och sociala arbetsmiljön oavsett när eller var arbetet utförs. Alla arbetsgivare ska utforma arbetsmiljön så att hot, våld och trakasserier förebyggs, utreds, åtgärdas och följs upp. Ensamarbete ska aldrig förekomma om arbetet innebär påtaglig risk för våld eller hot om våld.

Om rapporten

DIK gör återkommande rapporter om arbetsmiljön på biblioteken. Syftet är att identifiera utmaningar i medlemmarnas arbetsmiljö och att driva krav på förbättring. Årets undersökning har fokus på arbetsmiljön under coronapandemin. Rapporten riktar sig till anställda och arbetsgivare i bibliotekssektorn, men också till politiker och beslutsfattare.

Metod

Rapporten baseras på en enkät som skickades via e-post till DIK:s medlemmar verksamma inom biblioteksområdet och som var öppen 3–24 maj 2021. 1 707 personer svarade och svarsfrekvensen var 42 procent. Enkäten var anonym och alla citat i rapporten kommer från fritextsalternativ.

Frågorna handlade om arbetsmiljön under det senaste året, det vill säga maj 2020 – maj 2021. Eftersom DIK:s föregående rapport om arbetsmiljön på biblioteken täcker in en tvåårsperiod (2017–2019)¹ är resultaten inte alltid helt jämförbara, vilket man bör ha i åtanke i läsningen av rapporten.

De flesta arbetar på folkbibliotek

Majoriteten av de som svarat på enkäten arbetar på ett folkbibliotek (60 procent). En stor grupp arbetar också på universitets- och högskolebibliotek (19 procent) eller skolbibliotek (12 procent). Övriga respondenter arbetar på myndighetsbibliotek (3 procent), sjukhusbibliotek (2 procent), specialbibliotek (2 procent) eller andra typer av bibliotek (2 procent).

Det är vanligast att arbeta på ett mindre bibliotek med 1–10 anställda (42 procent). Resterande respondenter arbetar på bibliotek med 11–20 anställda (21 procent), 21–30 anställda (10 procent) och fler än 31 anställda (28 procent).

Det finns en bred spridning vad gäller bibliotekens placering. 38 procent arbetar på ett bibliotek som ligger i en mindre stad med omnejd, 35 procent arbetar centralt i en storstad, 16 procent i en förort till en storstad och 10 procent i landsbygd. 1 procent har svarat annat.

89 procent av de som svarat på enkäten arbetar som bibliotekari i den öppna verksamheten, vilket till exempel innefattar titlarna bibliotekarie, skolbibliotekarie eller biblioteksassistent. 7 procent har



¹ DIK, Samhället drar sig tillbaka – en rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek, 2019

en stabs- eller chefsfunktion där även de som arbetar som exempelvis biblioteksstrateger eller verksamhetsutvecklare ingår. 4 procent har en annan funktion som till exempel handläggare, projektledare eller systembibliotekarie.

En kvinnodominerad och homogen yrkesgrupp

DIK använder så kallad jämlikhetsdata² som betyder att vi ställer frågor kopplade till de sju diskrimineringsgrunderna i enkäter. Syftet är att synliggöra ojämlika förhållanden i medlemmarnas arbetsliv och sedan arbeta för att motverka dem. Insamlingen av datan görs på ett rättssäkert och etiskt sätt. Frågorna bygger på så kallad självskattning, är frivilliga och helt anonymiserade. I denna enkät har 77 procent av respondenterna valt att besvara frågorna om jämlikhetsdata.

Av de som svarat på enkäten är 82 procent kvinnor och 16 procent män. 1 procent definierar sig som annat och ytterligare 1 procent vill inte svara. Det motsvarar könsfördelningen bland DIK:s bibliotekariemedlemmar väl.

Även åldersfördelningen speglar medlemsgruppen: 24 år eller yngre (0 procent), 25–34 år (13 procent), 35–44 år (28 procent), 45–54 år (30 procent), 55–64 år (27 procent), 65 år eller äldre (2 procent). Sannolikt är DIK:s medlemmar något äldre än biblioteksgruppen i stort eftersom yngre personer i lägre utsträckning är med i ett fackförbund.

8 procent av respondenterna har utländsk bakgrund, vilket betyder att de antingen själva är födda utomlands eller har två föräldrar som är det. Bland dessa har de flesta sin bakgrund i Norden eller Europa, medan till exempel Afrika, Asien och Mellanöstern är ovanligare. Mångfalden bland respondenterna är sannolikt något lägre än i sektorn i stort eftersom utrikes födda i lägre grad är med i ett fackförbund. Jämfört med Sverige som helhet, där ungefär 26 procent har utländsk bakgrund, blir det dock tydligt att de som arbetar på biblioteken inte speglar befolkningen i stort³.



² Därför arbetar DIK med jämlikhetsdata, 2020

³ SCB, Befolkningsstatistik i sammandrag, 2020

Hur har biblioteken och de anställda påverkats av pandemin?

Pandemin och hanteringen av den har påverkat de som arbetar på biblioteken, men också allmänhetens tillgång till biblioteksservice och information.

Hur har smittskyddsåtgärderna och den digitala omställningen fungerat, och vilka lärdomar kan dras inför kommande samhällskriser?

7 av 10 har fått en förändrad arbetssituation

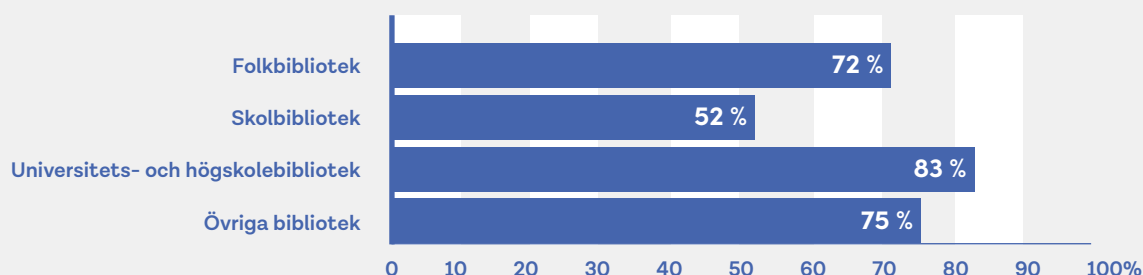
72 procent av folkbibliotekarierna svarar att deras arbetssituation har förändrats under coronapandemin. På skolbiblioteken är det en lägre andel (52 procent) som uppger detta, och på universitets- och högskolebiblioteken är det en högre andel (83 procent). En förklaring till skillnaderna kan vara att grundskolorna ofta haft öppet som vanligt under pandemin, medan högskolorna i högre grad haft distansundervisning. **Figur 1.**

Detta återspeglas också i andelen som arbetat hemifrån. Bland folkbibliotekarierna svarar 71 procent att de helt eller delvis har arbetat hemifrån, jämfört med 49 procent av skolbibliotekarierna och 84 procent av universitets- och högskolebibliotekarierna. På övriga bibliotek, till exempel myndighets-, sjukhus- och specialbibliotek är det också en hög andel som arbetat hemifrån (72 procent).

De som arbetar på universitets- och högskolebibliotek har i högst utsträckning arbetat hemifrån (84 procent), medan andelen är lägst bland skolbibliotekarier (49 procent).

Figur 1.

Andel som svarar att deras arbetssituation har förändrats under pandemin.



En liten grupp av respondenterna – bara 1 procent – har påverkats genom att de själva eller deras kollegor har varslats eller fått sluta. Ytterligare 4 procent svarar att deras arbetssituation har påverkats på annat sätt. De beskriver bland annat att de fått arbeta extra oftare på sitt eget eller andra bibliotek för att täcka upp för kollegor som är sjuka eller tillhör riskgrupp. Andra berättar att arbetsuppgifterna har förändrats när verksamheten delvis har ställts om, och många med timanställningar beskriver att de fått färre arbetspass.

”Som timvikarie får jag inga tider när biblioteket begränsar öppethållandet helt eller delvis.”

”Färre vikarier för att minska smittspridning, har gett ökad belastning på ordinarie personal.”

”Jobbar med helt andra uppgifter då vi inte kan ta emot barngrupper eller skolklasser.”

De flesta tycker att hemarbetet har fungerat bra

Majoriteten av de som arbetat hemifrån har gjort det några gånger i veckan. Två grupper sticker ut genom att de arbetat hemifrån mer och oftare än andra – de som arbetar på ett bibliotek i en storstad och chefer.

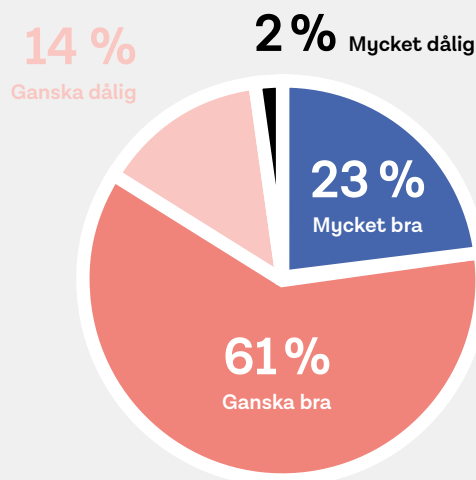
I fritextssvaren lyfter många att det inte alltid är möjligt för alla att arbeta hemifrån, antingen på grund av arbetsuppgifterna, situationen hemma eller för att arbetsgivaren inte uppmuntrat till det.

”Vi har så mycket fysiska medier som ej digitaliserats – svårt att jobba hemma då. De kollegor som jobbat på plats har fått en orimligt stor arbetsbörda.”

”Det är ett svårt arbete att utföra hemifrån, finns bara ett visst antal arbetsuppgifter som funkar, så ibland känns det stressande att sitta hemma när en vet att det finns saker jag skulle kunna göra på plats (arbeta med bestånd, märkning osv.)”

”Myndigheten/chefen hörsammade inte att alla som kan ska ha möjlighet att arbeta hemifrån. Arbetade på plats under hela 2020. Först i mars 2021 arbetar jag hemifrån. Skandal anser jag då jag arbetar i Stockholm och reser i rusningstid kollektivt med en resväg på över 1h.”

Figur 2.
Hur har du upplevt din hemarbetsmiljö?
(Alla bibliotekstyper)



De flesta som arbetat hemifrån upplever att deras hemarbetsmiljö har varit mycket bra (23 procent) eller ganska bra (61 procent). **Figur 2.** Men många skriver att det finns både för- och nackdelar med hemarbete och det är tydligt att olika personer har upplevt situationen på olika sätt. Vissa tycker att det är lättare att arbeta med uppgifter som kräver mycket fokus och koncentration hemifrån, medan andra tycker att det tvärtom är svårare att fokusera. Många beskriver att det har förbättrat balansen mellan arbete och fritid, medan andra upplever att det varit ensamt och att arbetet blir gränslöst.

”Underbart att slippa stressen med pendling och otroligt att så mycket biblioteksservice går att ge hemifrån.”

”Det kan bli att arbetstiderna ’suddas ut’ dvs man är alltid tillgänglig även på tider man egentligen inte har som arbetstider. Det har fungerat bra att t.ex. ha möten digitalt men man saknar verkligen det informella snacket. Kan kännas lite ensamt. Mycket av biblioteksarbetet måste göras på arbetsplatsen vilket innebär att mycket skjuts på framtiden.”

”Tråkigt att inte få träffa låntagarna i de mötena som brukar vara så givande.”

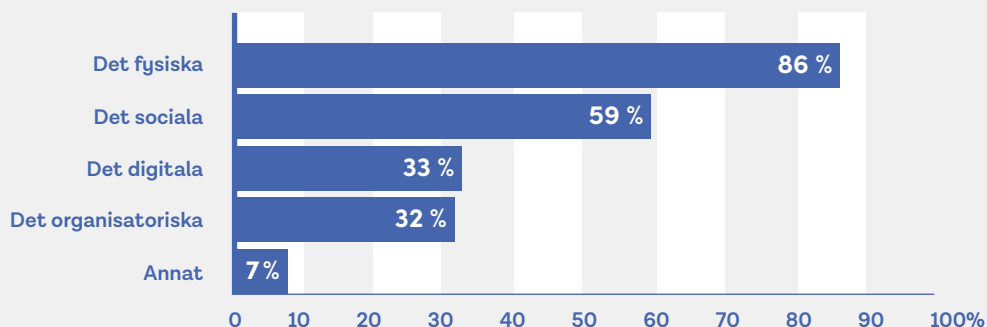
Bland de som svarat att hemarbetsmiljön varit ganska eller mycket dålig är det framför allt den fysiska arbetsmiljön som ergonomi, belysning, ljud och möjlighet att sitta ostört som fungerat dåligt. Flera lyfter att det inte finns tillräckligt med datorer eller skärmar för att det ska gå att ta med sig hem och att man därför fått arbeta med privat utrustning.

84 %

De flesta upplever att hemarbetet har fungerat mycket eller ganska bra (84 procent). I de fall det fungerat sämre är det främst den fysiska eller sociala arbetsmiljön som brustit.

Figur 3.

Vad i hemarbetsmiljön är det som fungerat dåligt? (Alla bibliotekstyper)



Många upplever också att den sociala arbetsmiljön som samspel, samarbete och stöd från chefer och kollegor har fungerat dåligt, och en relativt hög andel upplever att den organisatoriska eller digitala arbetsmiljön har brustit. **Figur 3.**

Stor variation i smittskyddsåtgärder

De allra flesta svarar att någon form av smittskyddsåtgärder har vidtagits på biblioteket, men det har gjorts i betydligt lägre grad på skolbiblioteken jämfört med andra bibliotek. **Figur 4.**

Vanliga åtgärder har varit att sätta upp skyddsutrustning som exempelvis plexiglas och att dra ned på fysiska aktiviteter och programverksamhet. Majoriteten har också gjort om i eller stängt delar av lokalerna, till exempel genom att ta bort grupprum eller sittplatser och begränsa tillgången till datorer. Det har också varit vanligt att sätta upp informationsskyltar eller högtalarmeddelanden om att hålla avstånd, att begränsa antalet besökare som får vara i

På skolbiblioteken har betydligt färre smittskyddsåtgärder vidtagits, jämfört med andra typer av bibliotek.

Figur 4. Andel som svarar att olika smittskyddsåtgärder vidtagits.

Smittskyddsåtgärder	Folkbibliotek	Universitetsbibliotek	Skolbibliotek
Satt upp skyddsutrustning	97 %	97 %	44 %
Dragit ned på programverksamhet	96 %	72 %	41 %
Gjort om i/stängt delar av lokalerna	95 %	95 %	40 %
Informerat om att hålla avstånd	91 %	91 %	49 %
Tillåtit färre besökare åt gången	83 %	50 %	41 %
Ändrat öppettider	73 %	95 %	18 %
Stängt verksamheten helt under perioder	71 %	27 %	15 %
Infört tidsbokade besök	17 %	12 %	15 %
Annat	5 %	6 %	8 %

biblioteket samtidigt och att ändra öppettiderna. Som framgår av figuren har sju av tio folkbibliotek haft helt stängt under perioder, medan det varit ovanligare på andra former av bibliotek.

5 procent svarar att andra åtgärder har vidtagits. Många skriver att de under perioder endast haft öppet för hämtning och lämning av lån i entrén eller i en begränsad del av lokalen, och att de förlängt lånetiden, tagit bort förseningsavgifter eller ökat antalet omlån för att undvika att besökare återlämnar böcker.

Många skriver också att man varit färre på plats samtidigt på arbetsplatsen, att man begränsat antal personer i lunch- och personalrum och att personalen haft möjlighet att ha munskydd eller visir och handskar.

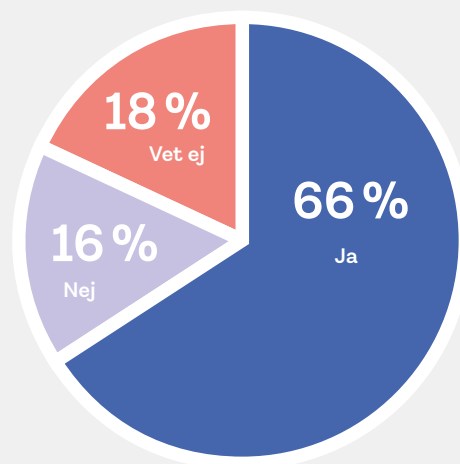
”Halva personalgruppen jobbar hemma när den andra jobbar på biblioteket. Om någon blir sjuk i covid har vi kunnat byta arbetslag, vilket gör att vi inte behöver stänga hela biblioteket för att smittspåra etc.”

De flesta tycker att smittskyddsåtgärderna har varit tillräckliga (66 procent), men en relativt stor grupp svarar också att de inte varit det eller att de inte vet. **Figur 5.**

På skolbiblioteken är det en betydligt lägre andel som anser att åtgärderna varit tillräckliga (38 procent), vilket återspeglar att skolbiblioteken också vidtagit betydligt färre smittskyddsinsatser. Många skolbibliotekarier skriver att utsattheten för smitta varit stor i och med att grundskolorna varit öppna och att det varit svårt att få elever att följa restriktioner om att hålla avstånd. Vissa har dessutom arbetat på flera olika skolor vilket innebär att de träffat ett stort antal elever. Många skriver att man åtminstone hade velat ha munskydd eller visir och plexiglas vid lånedisken, och många tycker att man borde ha haft mindre elevgrupper och begränsat antalet besökare.



Figur 5.
Anser du att smittskyddsåtgärderna varit tillräckliga?
(Alla bibliotekstyper)



”Arbetar på skolbibliotek på grundskolan, har fått samma uppdrag som lärarna att fortsätta undervisningen i klasserna som vanligt. Det är bara det att som skolbibliotekarie träffar man fler klasser än lärarna. Jag har träffat alla klasser varje vecka.”

”Folkbibliotekarien får inte gå ut och hjälpa låntagare, men en skolbibliotekarie ska hjälpa till i hela biblioteket, genomföra lektioner och resa runt och arbeta på fyra olika skolor.”

”I grundskolan kom inte så mycket riktlinjer. Jag hade velat ha mer möjlighet att gå över till digitala verksamheter i stället.”

Bland de folkbibliotekarierna som svarat att åtgärderna inte varit tillräckliga är den mest framträdande kritiken att insatser sattes in för sent. Många skriver också att de inte fått gehör från chefer när de lyft utsattheten för smitta och föreslagit åtgärder. Återkommande är att man hade önskat krav på eller uppmaningar om att använda munskydd eller visir, och flera lyfter att de tvingats bekosta det själva. Några skriver också att de hade velat ha mer eller helt stängt under de perioder då smittspridningen varit som värst.

”Vi som jobbar ute i öppen verksamhet har varit enormt utsatta och jag känner att jag saknat stöd från cheferna. Vi har själva fått kämpa för att få plexiglas, att dra med antal personer i arbetsrum, att styra upp en hyfsad smittsäker arbetsplats.”

”Mer skyddsutrustning till personal i tidigare skede. T.ex. munskydd. Det har vi fått köpa själva om vi velat ha. Det tycker jag är helt fel. Det borde finnas att tillgå på arbetsplatsen när vi arbetar i denna öppna verksamhet.”

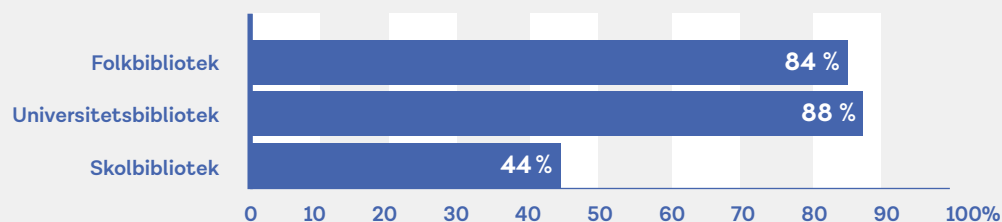
Biblioteken har ställt om för att fortsätta vara tillgängliga

För att fortsätta vara tillgängliga för besökare har många bibliotek gjort ett stort arbete för att ställa om. 84 procent av folkbibliotekarierna och 88 procent av universitets- och högskolebibliotekarierna svarar att de har ställt om till mer digitala aktiviteter och programverksamhet. På skolbiblioteken är motsvarande siffra betydligt lägre (44 procent).

Figur 6.

Figur 6.

Andel som ställt om till mer digitala aktiviteter.



93 procent av folkbibliotekarierna svarar också att de infört eller utökat alternativa lånetjänster som take away-lån, e-lån eller hemleverans. Många har också infört eller utökat så kallat ”meröppet” som innebär att biblioteket inte är bemannat men att besökare kan hämta och lämna böcker, exempelvis tidigt på morgonen eller sent på kvällen. Detta är ovanligare på andra typer av bibliotek.

I fritextsvaren ger folkbibliotekarierna exempel på hur de trots svåra förutsättningar arbetat för att vara tillgängliga på ett smittsäkert sätt. Många kreativa insatser har gjorts och många är positiva till det utökade digitala arbetet. Andra lyfter fram att den digitala omställningen har inneburit att man inte kunnat nå alla, och flera skriver att de saknar fysiska arrangemang och att möta besökarna. Vissa beskriver också att de inte genomfört digitala aktiviteter på grund av tekniska begränsningar eller för att arbetsgivaren inte gjort det möjligt.

”Vi har ställt om till digital verksamhet med många sagostunder, informationsfilmer, digital lästlöst bokcirkel och digitalt språkcafé, take awaybokpåsar och Boken kommer till dem i riskgrupp.”

”Vi har önskat genomföra digitala program, men det har inte funnits någon digital lösning som godkänns av vår It-avdelning. I princip alla program har ställts in.”

”Prioriterade grupper som barn och unga samt nya svenskar har blivit bortglömda. Service har främst nått välfungerande och biblioteksvana personer.”

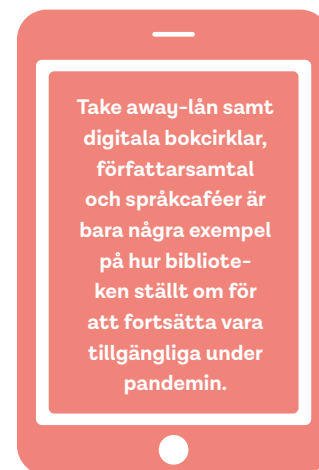
”Vi har ställt om till digitala och till viss del utomhusaktiviteter. Men det är ju många man inte har nått under den här tiden. Att vi inte kunnat fungera som ställe att vistas på slår hårt mot redan utsatta.”

Bland skolbibliotekarierna skriver många att de jobbat på ungefär som vanligt men varit mer tillgängliga via mail, digitala lärplattformar och sociala medier. De som ställt om till mer digitalt arbete beskriver till exempel att de haft digitala lektioner i informationssökning och källkritik eller spelat in filmer med information eller bokprat.

Universitets- och högskolebiblioteken är de som i högst grad ställt om till mer digitalt arbete. Här skriver många att de har digitala informationsdiskar eller chattfunktioner som kan bemannas hemifrån, och att handledning och utbildningar i informationssökning och liknande sker digitalt. Många har också lagt ökat fokus på elektronisk tillgång till kurslitteratur och annan media.

I fritextsvaren blir det tydligt att särskilt avsatta resurser behövs för att stärka det digitala arbetet och att det inte alltid kan läggas på befintlig personal. Flera lyfter också att det behövs digital kompetensutveckling.

”Omställning från fysiska till digitala aktiviteter och arbetssätt tar tid och kräver utbildning och bra teknisk utrustning.”



Lärdomar inför kommande samhällskriser

Hur biblioteken har agerat under krisen har påverkats av arbetsgivarens beslut men också av politiska beslut på både kommunal och nationell nivå. Tidigt under krisen var Folkhälsomyndighetens rekommendation att biblioteken skulle hålla öppet och ge viss service, men samtidigt dra ned på de fysiska besöken. Det tolkades på olika sätt i olika kommuner, men de flesta valde ändå att ha öppet med olika former av begränsningar i verksamheten.

I slutet av 2020 gick regeringen och Folkhälsomyndigheten ut med en rekommendation om att all ”inte helt nödvändig” verksamhet skulle stänga, där biblioteken angavs som ett exempel. Det ledde till att många bibliotek snabbt stängde. Bara några dagar senare drogs dock rekommendationen tillbaka efter att många framfört att bibliotekslagen kräver att folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och därför inte borde stängas. Denna beslutsmässiga ryckighet är något många respondenter lyfter när de får frågan om vilka lärdomar från hanteringen av pandemin som de anser behöver tas med inför kommande samhällskriser.

Många betonar att det måste finnas handlingsplaner och gemensamma riktlinjer för att man vid nästa kris ska kunna agera snabbare och mer genomtänkt. Till exempel för att snabbt kunna stänga delar av verksamheten och ställa om till mer digital service och hemarbete om det behövs. Många lyfter också att det behövs mer samordning mellan kommuner och regioner så att det blir tydligare och mer likvärdiga regler för medborgarna och mindre påfrestande för personal som behövt ställa om flera gånger på kort tid. Flera betonar dock att riktlinjerna måste se olika ut för olika typer av bibliotek eftersom folkbiblioteken har ett annat uppdrag och andra förutsättningar än exempelvis sjukhusbiblioteken.

”Att agera snabbt och tydligt, inte avvakta i väntan på bättre tider. Behövs bättre kommunikation med andra bibliotek i närområdet, vårt bibliotek fick ta emot fler besökare för att biblioteken i närliggande kommuner plötsligt stängde ner helt.”

”Vi behöver klara besked när det gäller t ex stängning av bibliotek. Blev helt fel när vårt bibliotek stängde innan jul bara för att öppna igen några veckor senare då det enligt tolkning var olagligt att stänga. Samtidigt hade vissa bibliotek i landet helt stängt under lång period. Rörigt och slitigt för personal att ställa om med kort varsel och flera gånger under kort tid. Samsyn inom biblioteksvärlden behövs för att medborgarna ska få likvärdig biblioteksservice.”

”Bra och tydliga riktlinjer/checklistor för hur personal och ledning kan agera. Nu har det gjorts olika bedömningar i olika kommuner. Skulle vara lättare och gå snabbare att ställa om verksamheten då.”

För att nästa kris ska hanteras bättre efterlyser många gemensamma handlingsplaner, bättre samordning mellan kommuner och regioner och ett klargörande av vilket uppdrag biblioteken ska ha under en samhällskris.

Flera lyfter att det är bra att bibliotekens samhällsbärande funktion har synliggjorts under pandemin, och hoppas att det ska leda till en ökad förståelse för bibliotekens uppdrag och att de uppvärderas genom mer resurser. Många menar också att det behövs ett klargörande av vilket uppdrag och vilken roll biblioteken ska ha under en kris. Är biblioteken samhällsviktiga och vilken service är det i så fall som alltid ska kunna erbjudas? Här lyfter många också att man behöver bli bättre på att ta tillvara den funktion biblioteken skulle kunna ha under en kris, till exempel som förmedlare av opartisk information och möjligheten att nå ut till grupper som sällan annars nås. Vissa skriver att biblioteken borde få ett informationsuppdrag kopplat till totalförsvaret, medan andra menar att biblioteken inte är samhällskritiska och därför borde vara stängda för att minska smittspridning.

”Att biblioteken måste vara tillgängliga för allmänheten, åtminstone vissa tider varje dag. Regeringen och Folkhälsomyndigheten måste inse behovet av öppna bibliotek. Vi har ett väldigt viktigt samhällsuppdrag. Detta måste förtydligas i lagen. T ex under ett krig kan vi hjälpa till med att sortera ut riktig information kontra desinformation från främmande makter. Detta gäller även inom andra kriser.”

”Jag tycker att det är spännande att tänka på biblioteken som en del av försvaret och som samhällsviktig verksamhet. Dock måste bibliotekarierna själva förstå att det inte handlar om att ha öppet för alla för boklån och datorer, utan att det handlar om strategiskt arbete på en helt annan nivå. T ex att sprida opartisk samhällsinformation på olika sätt, vilket kan kräva att man stänger ordinarie verksamhet under krisperioden.”

”Jag uppfattar det som att chefer i ledande position inom kommunen förstått att biblioteken har samhällsviktig(a) funktion(er) som inte kan tillgodoses av andra instanser. Förhoppningsvis kan det leda till mer resurser, eller åtminstone inte minskad budget. Jag tror att vi själva också behöver vara beredda på att vara tillgängliga i alla lägen.”

”Tycker det finns en orimlighet i att likställa biblioteksverksamhet med livsviktiga funktioner som sjukvård etc. i en pandemi. Det är klart att biblioteken ska vara tillgängliga, men inte när vi riskerar att öka smittspridning. Om biblioteken ska ingå i något slags totalförsvaret behövs tydliga riktlinjer och utbildningar för hur detta ska ske och hur man ska trygga personalens arbetsmiljö.”

En återkommande fråga som lyfts är också att krisen drabbat redan utsatta grupper. Att stänga verksamheten och bara erbjuda digitala tjänster påverkar de som är beroende av biblioteket för att kunna använda dator och göra till exempel bank- och myndighetsärenden. Många betonar att detta har blivit ännu tydligare under krisen då biblioteken i många fall varit den enda öppna verksamheten. Flera lyfter att detta är en demokratifråga och att andra kommunala verksamheter och myndigheter också måste ta ansvar för sina kunder och användare och att det måste finnas fler platser som erbjuder exempelvis internet och utskrifter.

”Väldigt många människor står utanför det digitala samhället och behöver hjälp då de inte klarar av digitala ärenden på egen hand. Mött många människor med panik i blicken när vi inte handleder vid datorerna under pandemin. Svårt att handleda på avstånd. Ibland har vi ändå hjälpt till och då inte alltid kunnat hålla avstånd. Hur kan vi ta hand om alla dessa människor som inte hänger med i ett digitaliserat Sverige?”

”Politiken måste förstå att biblioteken är väldigt viktiga för många, allra helst för de "svagaste" i samhället. Vi lånar inte bara ut böcker utan en stor del går till att hjälpa personer med deras kontakt med myndigheter mm. För många är vi det enda stället där de kan låna dator, kopiera, scanna och få hjälp med datorfrågor. Även den sociala biten är väldigt viktig och får inte glömmas bort. Om vi ska kunna hjälpa till med "allt" måste det också skjutas till pengar vid kris och även utbildning.”

”Ett större grepp behöver tas för samhällsservicen att erbjuda datorer, utskriftsmöjligheter, kopiering och scanning. Biblioteken kan inte bära ansvaret ensamt för att motverka människors digitala utanförskap.”

Arbetsmiljön under pandemin

DIK har under flera år sett en ökning av social oro, våld, hot och skadegörelse på biblioteken. I årets undersökning ville vi ta reda på hur dessa och andra arbetsmiljöproblem har sett ut under coronapandemin, och vilka åtgärder biblioteken vidtagit för att motverka problemen.

Mindre oro, våld och skadegörelse under pandemin

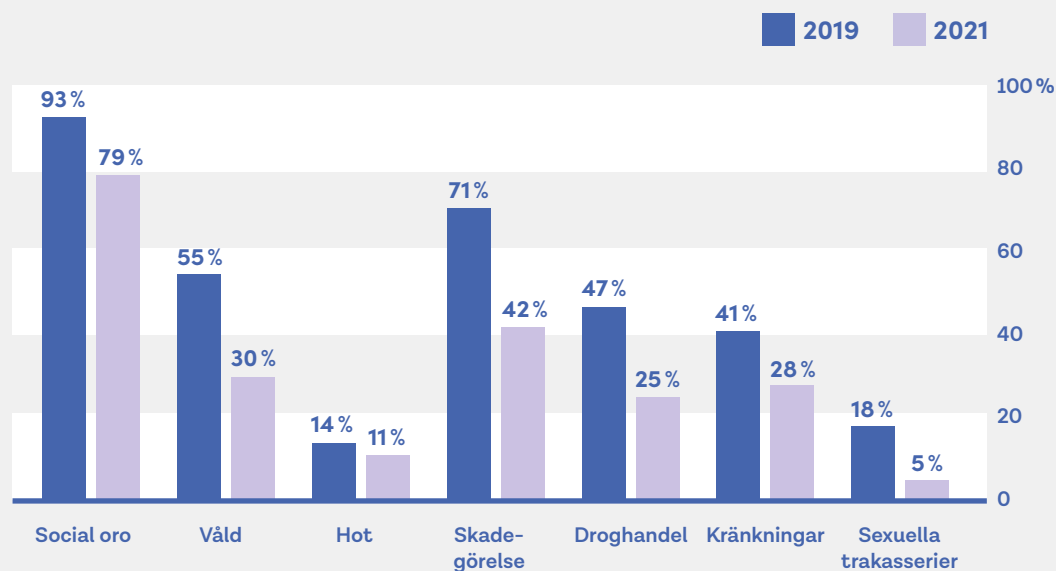
Som **figur 7** visar har social oro, våld, skadegörelse och andra företeelser förekommit i väsentligt lägre utsträckning under pandemin, jämfört med DIK:s senaste rapport om arbetsmiljön på biblioteken.

Med social oro avses händelser som sker mellan besökare. Det kan vara grupper eller individer som visar respektlöshet mot bibliotekets regler och andra besökare, bråk eller enskilda individer som är onyktra eller aggressiva. Trots att den sociala oron har minskat är det fortfarande vanligt – nästan åtta av tio folkbibliotekarier har upplevt det under pandemin. På andra former av bibliotek är det mindre vanligt (51 procent på skolbiblioteken, 42 procent på universitets och högskolebibliotek och 12 procent på övriga bibliotek).

Andelen som upplevt social oro har minskat under pandemiåret, men det är fortfarande vanligt – på folkbiblioteken har 8 av 10 upplevt social oro under det senaste året.

Figur 7.

Andel som svarar att de upplevt social oro, våld, skadegörelse och liknande 2019 jämfört med 2021. (Folkbibliotek)



Not: Diagrammet visar andelen folkbibliotekarier som svarat att de upplevt dessa företeelser i enkäten 2021 jämfört med enkäten 2019. Enkäten som genomfördes 2019 avser perioden maj 2017 till maj 2019 och mäter därmed en tvåårsperiod, medan enkäten som genomfördes 2021 endast mäter ett år (maj 2020 till maj 2021). Detta bör tas i åtanke vid tolkning av resultatet. Resultatet kan också ha påverkats av att många arbetat hemifrån i perioder och därför inte vet i vilken utsträckning företeelserna har förekommit (i 2021 års enkät är det en något högre andel som svarar "vet ej" på dessa frågor).

Även andelen folkbibliotekarier som uppger att det förekommit våld eller våldsamma situationer, skadegörelse eller droghandel har minskat kraftigt. Vanliga former av skadegörelse är exempelvis klotter, stöld eller förstörelse av böcker eller utrustning. Droghandel kan ske genom öppen försäljning eller genom att droger och pengar göms i böcker och liknande.

Minskningen beror sannolikt till stor del på att biblioteken dragit ned på verksamhet och öppettider under pandemin. I fritextsalternativen skriver många att det har varit färre personer i rörelse och att man därför haft bättre uppsikt över besökarna. Många har också begränsat möjligheterna att uppehålla sig i biblioteket längre stunder.

Samtidigt skriver andra att det tvärtom blivit oroligare när personer som stängts ute från andra verksamheter i större utsträckning sökt sig till biblioteken, och att många besökare har varit irriterade och upprörda över de pandemirelaterade restriktionerna. Många respondenter är också oroade över var utsatta och ensamma besökare har tagit vägen eller upplever att de som ändå kommit har mått sämre än vanligt.

”Under pandemin har vi ju färre öppettider, avstängda utrymmen, inga sittplatser eller möjligheter till att hänga i lokalen vilket betyder att det varit betydligt färre missbrukare/drogförsäljning/bråk än ett vanligt år.”

”För min del har det varit otroligt mycket lugnare under pandemin än innan. Innan hade vi stora problem med stök i biblioteket/kulturhuset. Pandemin har blivit som en vila från det.”

”Det har blivit än mer uppenbart att många socialt utsatta människor behöver en plats att vara på. Med ett minskat allmänt besöksantal syns dessa människor mer. Dock inte sagt att det inneburit mer otrygghet på biblioteket bara för det. Men i viss mån bidrar det ändå till oro, då dessa människor kanske inte alltid klarar att anpassa sig till restriktioner och andra förändringar.”

”Snarare har många ensamma personer som ofta besöker biblioteket saknats under det senaste året. Man blir orolig över vad de gör i stället, hur deras situation har förändrats.”

Allt för många bibliotekarier arbetar ensamma

Med en stundtals orolig eller otrygg arbetsmiljö kan det förstås vara obehagligt att arbeta ensam i biblioteket. Ensamarbete har minskat något jämfört med DIK:s senaste undersökning men är fortfarande utbrett. 51 procent av folkbibliotekarierna svarar att det förekommer att de arbetar själva ute i biblioteket, jämfört med 60 procent vid den senaste undersökningen. Så många som 27 procent av folkbibliotekarierna arbetar ensamma dagligen eller flera gånger i veckan. **Figur 8.**

Trots att ensamarbete är vanligt svarar bara 27 procent av folkbibliotekarierna att det finns särskilda rutiner för ensamarbete.

I kommentarer skriver många att det fungerar bra att arbeta ensam eftersom det oftast är lugnt på biblioteket och finns bra rutiner och tillgång till larm, men många lyfter också att det känns otryggt eller att det tar lång tid innan polis eller väktare kommer när man larmar. Flera skriver att de rutiner som finns inte efterlevs eller att man på grund av bristande ekonomi eller bemanning arbetar ensam trots att policyn säger att det inte ska förekomma.

Flera lyfter också andra problem än otrygghet, som att det är svårt att ta rast och hinna med sina arbetsuppgifter när man är själv, eller att det är jobbigt att inte kunna bolla saker med en kollega.

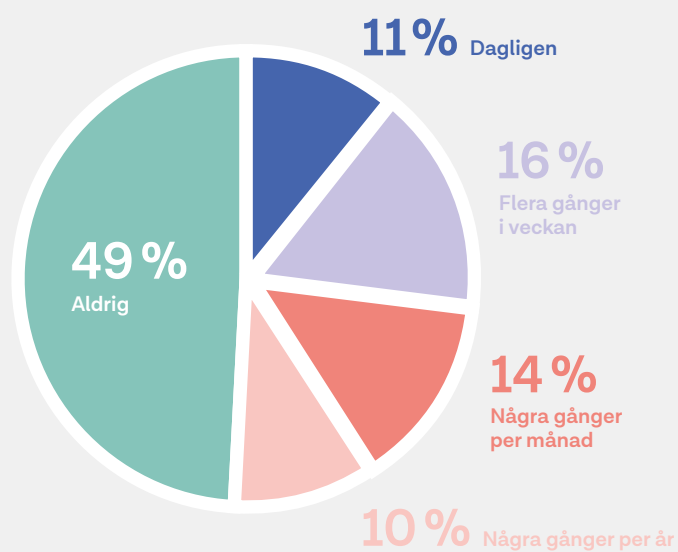
”Det går oftast bra, men stressnivån stiger bara av att veta att jag jobbar själv. Jag tycker inte att ensamarbete ska förekomma, men har svårt att se en lösning på det ur ett ekonomiskt perspektiv.”

”Särskilt kvällstid när ingen annan finns i huset kan jag ibland känna mig olustig. Även om vi har en larmknapp för att tillkalla polis/väktare om något skulle hända, vet jag att det dröjer lång tid innan någon kommer till undsättning. Då är incidenten ofta överspelad.”

Hälften av folkbibliotekarierna svarar att de ibland arbetar ensamma i biblioteket.

Figur 8.

Hur ofta förekommer det att du arbetar ensam ute i biblioteket? (Folkbibliotek)



”Man är väldigt utsatt vid ensamarbete, vi har två våningar så jag kan bara ha koll på en våning i taget. Helst skulle jag önska att vi alltid var två samtidigt.”

”Det är okej. Våra besökare är också en trygghet att ha där eftersom de till 99,99% är vettiga och även har gripit in vid stökigheter.”

Fler har handlingsplaner, rutiner och säkerhetsåtgärder

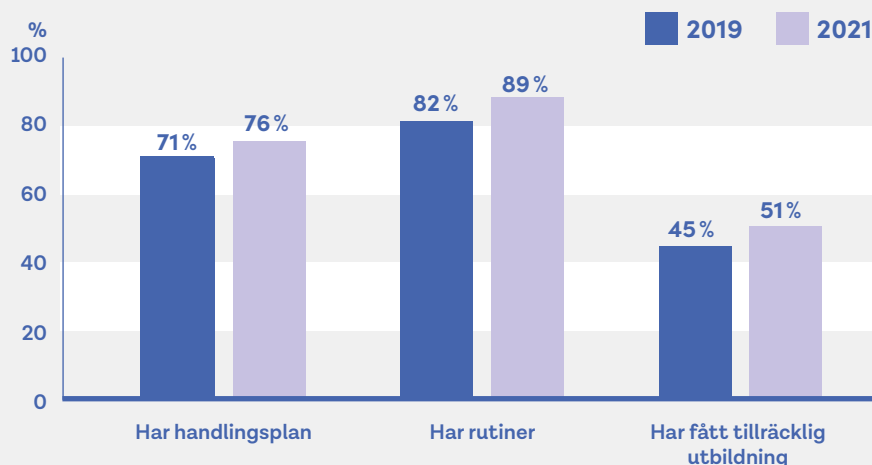
Glädjande nog har andelen som svarar att det finns en handlingsplan för hur svåra och hotfulla situationer ska hanteras på deras arbetsplats ökat sedan den senaste enkäten genomfördes för två år sedan. Det gäller även andelen som svarar att biblioteket har rutiner för att anmäla incidenter och att de fått tillräckligt stöd och utbildning för att hantera eventuella situationer. **Figur 9.**

På folkbiblioteken är det fler som har handlingsplaner (85 procent) och rutiner för anmälan (94 procent) jämfört med övriga bibliotekstyper. Det speglar sannolikt att antalet incidenter är fler där. Skolbiblioteken är de som i lägst grad har både handlingsplaner och rutiner, och som i lägst utsträckning anser att de fått tillräckligt med stöd och utbildning.

Nio av tio folkbibliotekarier anger också att man har vidtagit någon form av säkerhetsåtgärder i syfte att minska till exempel social oro, hot och våld och på så sätt öka tryggheten på biblioteken. De vanligaste säkerhetsåtgärderna har varit att ha larm eller direktnummer för att kalla på väktare eller polis, att utbilda personalen och att se till att ensamarbete inte förekommer. Det har också varit relativt vanligt att anlita väktare, att samverka med andra aktörer som socialtjänst, psykiatri/elevhälsa, skola, polis eller fritidsgård

Fler uppger att biblioteket har handlingsplaner och rutiner, men fortfarande har bara hälften fått tillräckligt stöd och utbildning för att hantera eventuella svåra situationer.

Figur 9.
Andel som svarar att detta finns på biblioteket.
(Alla bibliotekstyper)



och att tillfälligt avvisa besökare. Mer ovanliga åtgärder är att ändra öppettider, stänga av besökare för en längre tid eller att ha biblioteksvårdar på plats. **Figur 10.**

I fritextsvaren framkommer också andra åtgärder. Till exempel utökad bemanning på kvällstid, att man gjort det möjligt att låsa till personalrummet eller att man möblerat om så att det finns färre platser där det går att uppehålla sig i grupp. Några skriver också att polisen kommer in med jämna mellanrum och kollar av läget eller att man anställt en bibliotekssocionom.

Även på universitets- och högskolebiblioteken har de allra flesta (89 procent) vidtagit någon form av säkerhetsåtgärder i syfte att öka tryggheten. På skolbibliotek svarar drygt hälften att inget har gjorts eftersom det inte funnits något behov (43 procent svarar att åtgärder har vidtagits).

Bibliotekarierna efterfrågar fler åtgärder för en bättre arbetsmiljö

Av samtliga respondenter svarar 44 procent att de åtgärder som gjorts för att förbättra arbetsmiljön och skapa en tryggare arbetsplats på biblioteket har varit tillräckliga. 15 procent svarar att de inte varit tillräckliga och en stor andel att de inte vet. **Figur 11.**



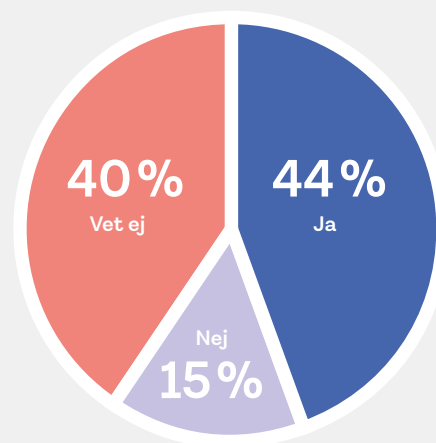
Figur 10.

Vilka av följande säkerhetsåtgärder finns på din arbetsplats? (Folkbibliotek)

Säkerhetsåtgärd	Andel
Larmknapp för att kalla på väktare/polis	65 %
Direktnummer till väktare/polis	54 %
Personalutbildning i att hantera situationer	48 %
Ensamarbete förekommer inte	44 %
Larmknapp för att kalla på kollegor	33 %
Väktare/ordningspersonal på plats	32 %
Samverkan med andra aktörer	27 %
Tillfälligt avvisat besökare	26 %
Ändrade öppettider	9 %
Portat/stängt av besökare för en längre tid	8 %
Biblioteksvårdar på plats	8 %

Figur 11.

Har åtgärderna varit tillräckliga? (Alla bibliotekstyper)



På folk- och skolbibliotek är det färre som tycker att åtgärderna varit tillräckliga (42 procent), än på universitets- och högskolebibliotek (53 procent) och övriga bibliotek (47 procent).

I fritextsalternativen efterfrågas fler och andra åtgärder. Många vill ha tydligare rutiner, mer engagemang från ledningen, återkommande utbildningar i hur man hanterar svåra och hotfulla situationer och mer närvaro av och snabbare tillgång till väktare eller polis.

Återkommande är också att respondenterna anser att det behöver tas ett samlat grepp om frågorna i kommunen och att det behövs mer samverkan med andra aktörer i närområdet. Många lyfter fram att mer resurser behövs både till biblioteken och andra samhällsfunktioner.

”Det behövs ta ett helhetsgrepp eftersom problemet egentligen inte är bibliotekets utan kommunens. Bättre samarbete med socialtjänst, polis, fritidsgårdar så att personal därifrån kan gå in och vara närvarande på biblioteket.”

”Det skulle behövas mer information om hur man anmäler incidenter, och var man kan få stöd om något har hänt. Det behöver upprepas årligen för det kommer ofta nya medarbetare.”

”Det behövs fler biblioteksvårdare och en tydligare syn på bibliotekarierollen. Vi ska inte vara väktare, socialarbetare, fritidsledare o.s.v. utan just bibliotekarier. Vi bemöter människor hela tiden i vår yrkesroll, tar hänsyn till behov, humör, psykiska problem m.m. hos besökarna, men vi ska inte utöka vår kompetens till att innefatta andra yrkeskompetenser. Ansvar för att hantera problematiken måste ligga någon annanstans i samhället!”

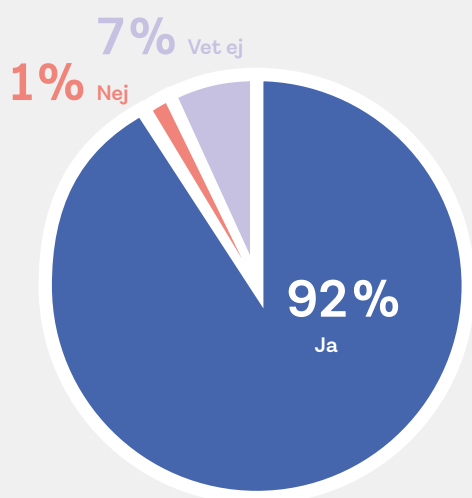
Ska det gå att porta besökare från biblioteket?

I sina önskemål om åtgärder är det också flera som lyfter fram att det borde vara möjligt att porta besökare från biblioteket. I dagsläget tillåter inte lagen att människor portas från biblioteken. Däremot är det möjligt att tillfälligt avvisa personer genom att tillkalla väktare eller polis, och personen är då välkommen tillbaka nästa gång hon eller han vill besöka biblioteket.

En statlig utredning har dock föreslagit att det genom åklagarbeslut ska gå att stänga av personer från biblioteket i upp till ett år om det finns risk att personen kommer att begå brott, trakassera, väsentligt störa verksamheten eller orsaka betydande skada.

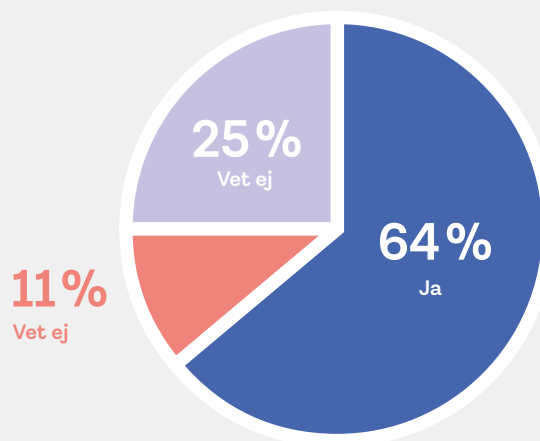
Figur 12.

Tycker du att besökare som stör ordningen tillfälligt ska kunna avvisas från biblioteket?
(Alla bibliotekstyper)



Figur 13.

Tycker du att besökare som återkommande stör ordningen ska kunna portas från biblioteket?
(Alla bibliotekstyper)



Not: I frågorna framgick det att tillfällig avvisning innebär att besökaren avvisas vid det aktuella tillfället men sedan är välkommen tillbaka, medan portning innebär att en person genom domstolsbeslut kan stängas av i upp till ett år och under denna tid inte är välkommen till biblioteket.

Regeringen arbetar just nu med ett förslag till hur ett sådant så kallat tillträdesförbud ska regleras, i enlighet med förslagen i en statlig utredning som presenterades 2019⁴. För att ta reda på hur medlemmarna ställer sig till förslaget tillfrågades respondenterna om både tillfällig avvisning och längre portning.

Fler än nio av tio tycker att det ska vara möjligt att tillfälligt avvisa personer som stör ordningen från biblioteket. **Figur 12.** Här finns inga större skillnader beroende på bibliotekstyp. Som figur 10 visar görs detta dessutom redan idag på en fjärdedel av folkbiblioteken.

När det gäller inställningen till en längre portning är spridningen i svaren större, men även här är en majoritet positivt inställda (64 procent). **Figur 13.** De som arbetar på universitets- och högskolebibliotek är mer positiva till portning (75 procent), än de som arbetar på folkbibliotek (61 procent) eller skolbibliotek (59 procent). Män (73 procent) är också mer positivt inställda än kvinnor (63 procent). På alla typer av bibliotek är det en hög andel som svarar vet ej. Andelen som svarar nej är relativt låg (11 procent).

I fritextsvaren blir det tydligt att frågan inte är enkel. Bland de som är negativt inställda till portning menar många att det inte är förenligt med folkbibliotekens lagstadgade demokratiska uppdrag att vara tillgängliga för alla. Respondenterna lyfter också rent praktiska problem som att bibliotekarier inte kan eller ska agera ordningsvakter och slänga ut människor, och att det är svårt att hålla koll på portade besökare och neka dem att komma in igen. Många lyfter



⁴ Justitiedepartementet, **Straffrättsliga åtgärder mot vissa tillgreppsbrott**, Ds 2019:1

också att även om bibliotekarien kan larma på polis eller väktare som kan avhysa personen, så återstår problemet att det ofta tar lång tid innan de kommer. Portning skulle kräva mer närvaro av vakter vilket många anser varken är önskvärt eller ekonomiskt genomförbart.

Många lyfter också att det redan finns möjlighet att tillfälligt avvisa besökare, och att i värsta fall göra en anmälan till polis eller socialtjänst. Det finns också möjlighet att markera mot mindre överträdelse, exempelvis genom att spärra lånekortet eller neka åtkomst till datorer. Många betonar också att portning inte kommer åt orsaken till problemet – för att göra det krävs i stället samverkan med andra samhällsinstanser och att biblioteken får ökad bemanning och bättre verktyg för att hantera problemen.

”Portning skapar bara problem någon annanstans. Det är ju oftast de med mest problem som inte kan sköta sig på biblioteket. De borde ges fler chanser att göra rätt. Öka bemanningen i stället för att straffa de svaga.”

”Portning skulle kräva att vi som personal får en vaktfunktion för att kalla på väktare om personen ändå kommer. Det är inte en roll som jag (och många av mina kollegor) vill ha. Hur ska man vara säker på att alla kan identifiera personen? Ska man skicks ut bild på hen? Tänk om man tar fel?”

”Folkbibliotek är den sista allmänna platsen för att kunna hämta information på lika villkor. Förhoppningsvis ska åtgärder med tillfälliga portningar kunna avskräcka, när väktare eller polis kommer. Bättre att ha kontakt med övriga samhällsinstanser och försöka gå den vägen mer långsiktigt.”

”Jag är stolt över att arbeta på ett av samhällets få platser där inget egentligen avkrävs av låntagare. De behöver inte betala, de behöver inte prata med någon, de får möjlighet att komma ifrån om de har en jobbig situation hemma. Att porta någon från en plats där ’alla är välkomna’ sänder en hård signal till den individen att den inte är välkommen i samhället. Jag undrar hur det får en människa att må? Absolut inte bättre!”

Bland de som är positiva till portning framhåller många att det inte är önskvärt men att det till slut blir det enda sättet att få bukt med besökare som återkommande stör, förstör, är våldsamma eller trakasserar. Många lyfter också att det blir en fråga om demokrati när andra besökare inte vill eller vågar vistas i biblioteket på grund

av den otrygghet som några få skapar. Att kunna porta besökare skulle innebära en trygghet både för personalen och andra besökare.

Samtidigt betonar många att det bästa är om portningen kan kombineras med andra åtgärder från till exempel polis eller socialtjänst. Flera lyfter också att det är viktigt att det är en temporär åtgärd och att besökaren är välkommen tillbaka efteråt. Några skriver också att den som är portad fortfarande bör kunna ta del av bibliotekets digitala tjänster.

”Tillfällig avvisning känns självklart, portning är svårare för där förlorar ju en person tillgång till bibliotekets resurser, information och bildningsmöjligheterna. Å andra sidan har personen förbrukat så många chanser att något annat alternativ inte verkar finnas. Det är ohållbart för personalen att dagligen utsättas för hot, skadegörelse och hot om våld så som det tex varit tidigare på min arbetsplats.”

”Jag tycker att det är viktigt att biblioteket är en plats där besökare och personal kan känna sig trygga. I detta fall är kollektivets trygghet viktigare än den enskildes rättigheter om denne har betett sig illa. Jag tycker dock att det inte ska ske lättvindigt, det ska finnas rutiner och regler så att personen som beter sig illa ska få en varning innan tillfällig avvisning. Vid längre portning måste det finnas en rättssäkerhet i beslutet och måste stå i relation till hur allvarliga hot/förseelser personen har gjort.”

”Biblioteket ska finnas för alla, men samtidigt måste man då få ställa krav på att alla ska följa de regler som finns – det är inte rätt att de som sköter sig ska skrämmas i väg av de som inte sköter sig. Vi som bibliotekarier har heller inte utbildning och befogenheter för att hantera dessa personer. Men portning ska bara användas i nödfall, om andra åtgärder inte hjälper.”

”Jag lutar mot att svara ja ang portning men valde vet ej eftersom jag ändå är tveksam. Jag anser att det måste finnas ORDENTLIGA skäl till sådan portning. Dvs typ lagbrott eller allvarliga hot. Min rädsla är att en sådan möjlighet lätt kan missbrukas för att stänga ute "ovälkomna element" på godtyckliga grunder. Sådant agerande skulle vara ett direkt hot mot vårt demokratiska uppdrag. Om portning ska tillåtas anser jag att måste det finnas starka motivationsgrunder och att det ska vara en sista åtgärd när inget annat har hjälpt. Det får inte bli ett sätt att utestänga t.ex. personer med missbruksproblematik som inte utgör ett hot/störande av ordningen men som vissa besökare tar illa vid sig av att se, osv. Det måste finnas en tydlighet om syftet med portning så att det inte missbrukas.”

Hälften av folk- och skolbibliotekarierna funderar på att byta jobb

Ungefär hälften av folkbibliotekarierna (48 procent) och skolbibliotekarierna (52 procent) har någon gång under det senaste året bytt eller funderat på att byta jobb på grund av sin arbetsmiljö. Siffran är lägre bland universitets- och högskolebibliotekarier (34 procent) och de som arbetar på övriga bibliotek (31 procent), men generellt är det en hög andel som överväger att byta jobb på grund av arbetsmiljön.

Bland de som svarat att de bytt eller funderat på att byta jobb är de vanligaste orsakerna dåligt ledarskap, att jobbet inte är tillräckligt utvecklande eller att det är för hög arbetsbelastning. **Figur 14.**

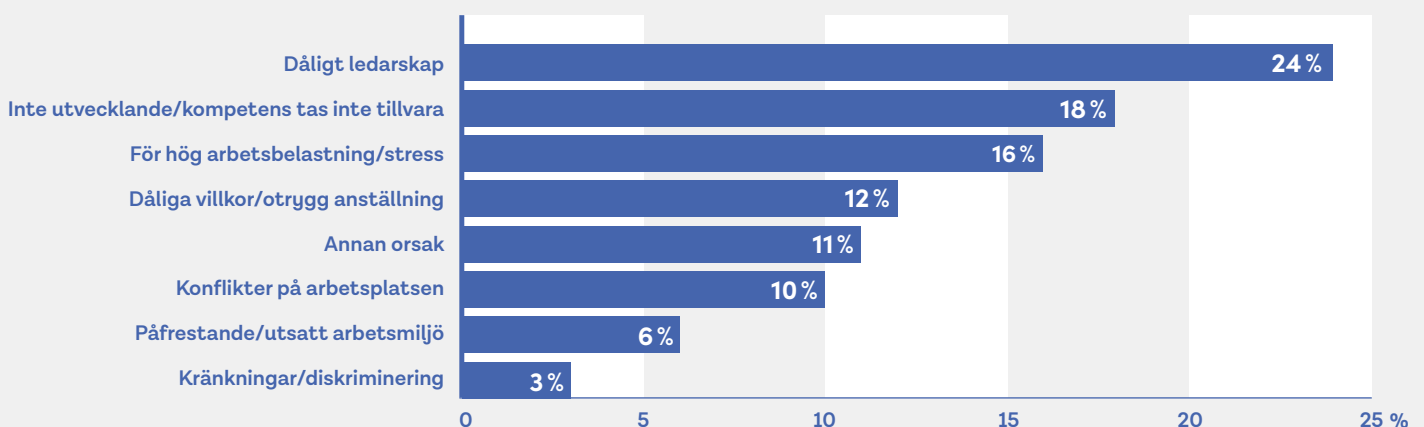
Andelen folkbibliotekarier som vill byta jobb på grund av exempelvis social oro, hot eller våld på biblioteket är 8 procent, vilket är betydligt lägre än den kartläggning som gjordes för två år sedan (20 procent). Det återspeglar sannolikt att dessa problem varit mindre omfattande under pandemin.

Kvinnor (46 procent) har i högre grad funderat på att byta jobb än män (31 procent), och även anledningarna skiljer sig något åt mellan könen. För kvinnor är den vanligaste orsaken dåligt ledarskap följt av hög arbetsbelastning. För män är den vanligaste anledningen att jobbet inte är tillräckligt utvecklande.

De vanligaste orsakerna till att vilja byta jobb är dåligt ledarskap, att jobbet inte är tillräckligt utvecklande eller att det är för hög arbetsbelastning.

Figur 14.

Varför har du under det senaste året bytt eller funderat på att byta jobb? (Alla bibliotekstyper)



Avslutning: Åtgärder för en bättre arbetsmiljö på biblioteken

Som rapporten visar har pandemin påverkat tillgången till biblioteken och därmed allmänhetens rätt till information, samtidigt som oron för smitta och bristen på beredskap har bidragit till stress och otrygghet för de anställda. Mycket behöver göras för att nästa kris ska kunna hanteras bättre.

Bättre beredskap och nationella riktlinjer behövs

Även om de flesta tycker att smittskyddsåtgärderna har varit tillräckliga, så är en återkommande kritik i enkätsvaren att de kom för sent och var otydliga. Det blir också påtagligt att biblioteken agerat på olika sätt – vissa har stängt, andra har anpassat sin verksamhet medan ytterligare andra mer eller mindre haft öppet som vanligt. Många efterlyser bättre beredskap inför kommande kriser och gemensamma riktlinjer som talar om hur olika typer av bibliotek ska agera.

DIK anser att gemensamma handlingsplaner behöver tas fram på nationell nivå. Det är avgörande för att skapa tydlighet och trygghet för personalen, men också för att tillgången till bibliotekets tjänster ska bli jämlik i landet. Handlingsplanerna måste tydliggöra vilken service biblioteken ska erbjuda under en större samhällskris, men också vilket uppdrag de ska ha.

Folkbiblioteken är en naturlig mötespunkt i tider av kris. De finns i alla kommuner, är opartiska och är dessutom utrustade med bibliotekarier utbildade i medie- och informationskunnighet. Biblioteken har en unik möjlighet att nå breda grupper i samhället och skulle i händelser av kris kunna fungera som en trovärdig informationsnod och mötesplats. Biblioteken, och framför allt skolbiblioteken, kan också rusta medborgarna med kunskap i källkritik och informationssökning för att vi som samhälle ska bli mindre mottagligt för desinformation.

För att ta vara på denna kunskap anser DIK att biblioteken bör inkluderas i totalförsvaret. Att folkbiblioteken klassas som samhällsviktig verksamhet och får en central roll i kommuners och regioners krisledningsarbete är en naturlig förlängning av det uppdrag de redan har – att stärka demokratin, informationskunnigheten och den fria åsiktsbildningen⁵.

Eventuella uppdrag i kristider eller kopplat till totalförsvaret måste dock följas av resurser. Det är också avgörande att ett sådant uppdrag aldrig krockar med principen om armlängds avstånd – biblioteken ska fortfarande självständigt styra över innehållet i verksamheten.



DIK kräver: Beredskapen behöver stärkas inför kommande kriser

Det behövs nationella handlingsplaner som tydliggör hur biblioteken ska agera under en samhällskris. Folkbiblioteken behöver inkluderas i totalförsvaret och klassas som samhällsviktig verksamhet så att de får en central roll i kommuners och regioners krisledningsarbete. Att stänga bibliotek kan vara en tillfällig åtgärd, till exempel för att minska smitta, men får aldrig bli en långsiktig lösning.

⁵ Bibliotekslag, 2013:801

Biblioteken bör vara öppna så långt det går

Den politiska hanteringen av biblioteken under pandemin har visat att man inte lättvindigt kan stänga bibliotek, men det saknas fortfarande en nationell samsyn kring i vilka fall det ska göras. Enligt Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) finns det inte något förbud mot att under kortare perioder stänga bibliotekslokaler. Tvärtom kan regeringen enligt den nya covid-19-lagen besluta om det och i det enskilda fallet kan även länsstyrelsen fatta beslut om att ett visst folkbibliotek ska stängas. SKR framhåller dock att folkbiblioteken har krav på sig att vara tillgängliga för alla. Eftersom alla inte har möjlighet att ta del av verksamheten digitalt bedömer de att allmänheten bör ha viss tillgång till fysisk biblioteksverksamhet ⁶.

Bibliotek har viktiga samhällsbärande funktioner och DIK anser att utgångspunkten måste vara att biblioteken ska vara tillgängliga – inte minst i ett krisläge som en pandemi. Att stänga ner bibliotek kan vara en tillfällig åtgärd, till exempel för att minska smitta, men får aldrig bli en långsiktig lösning. Många människor är beroende av biblioteket och en levande verksamhet kan bidra till både välmående och normalitet i en tuff situation.

Beroende på vilken typ av kris det rör sig om kan verksamheten dock behöva begränsas. Här behöver biblioteket tillsammans med kommunen göra en riskbedömning utifrån rådande kunskapsläge och eventuella nationella rekommendationer. För att bedömningarna ska vara välgrundade måste kunskapen om biblioteken och deras uppdrag öka bland beslutsfattare på såväl kommunal och regional som nationell nivå.

Det digitala arbetet måste få förutsättningar att leva kvar

Som rapporten visar har nästan alla bibliotek på något sätt begränsat verksamheten under pandemin. De allra flesta har dragit ned på fysisk programverksamhet och gjort om i eller stängt delar av lokalerna, och sju av tio folkbibliotek har under perioder haft helt stängt. För att fortsätta vara tillgängliga för besökarna har många bra och kreativa insatser gjorts. Boksamtal, språkcaféer, samhällsrådgivning och datorhjälp har erbjudits digitalt och många har haft take away-lån och hemleverans.

Mycket av detta kan leva kvar även efter pandemin och bidra till att fler nås av bibliotekets verksamhet. En grundförutsättning för det är dock att biblioteket har tillgång till fungerande utrustning och IT-lösningar. För att stärka det digitala arbetet krävs också tillräckliga resurser och kompetensutveckling. Digiteket är ett exempel på en lärplattform för digital fortbildning för bibliotekarier där det finns

⁶ Sveriges Kommuner och Regioner, [Folkbibliotekens verksamhet under coronapandemin](#), 30 juni 2021

lättillgängliga kurser och artiklar⁷. För att de anställda ska ha möjlighet att ta del av deras och andras kurser krävs dock att arbetsgivaren avsätter både tid och budget för kompetensutveckling.

De digitala klyftorna kan inte bara vara bibliotekens ansvar

Även om den digitala omställningen har bidragit till att människor kunnat ta del av en del av bibliotekens verksamhet på distans, har den också blottlagt digitala klyftor. Grupper med god digital kunskap som främst går till biblioteket för att låna böcker har i många fall kunnat fortsätta använda sig av distans- och take away-tjänster. De som drabbats hårdast är i stället de som är beroende av hjälp eller tillgång till utrustning för att göra till exempel bank- eller myndighetsärenden.

Pandemin har också synliggjort hur bibliotekarierna lägger mer och mer av sin arbetstid på att hjälpa besökare med olika former av ärenden. Att de gör det är inte konstigt – behovet har växt i takt med att till exempel banker och myndigheter har dragit ned på sin fysiska verksamhet och främst finns tillgängliga digitalt. I många fall är biblioteken den enda tillgängliga platsen i närsamhället där man utan kostnad kan få hjälp, och i vissa fall hänvisar till och med andra verksamheter till biblioteken. När biblioteken på detta sätt täcker upp för andra samhällsinstanser tas tid och resurser från kärnverksamheten.

På vissa orter runt om i landet finns servicekontor där besökare kan få hjälp med myndighetsärenden, och regeringen har beslutat att fler ska inrättas under de kommande åren⁸. Det kan i viss mån avlasta bibliotekarierna och ge dem mer tid att arbeta med det de är utbildade för. Men det är inte hela lösningen. DIK anser att andra verksamheter så som myndigheter, banker och bostadsförmedlingar måste ta ansvar för sin egen verksamhet och för att hjälpa sina användare och kunder. Beslutsfattare på kommunal nivå måste också ta tag i frågan och se till att folkbiblioteken inte blir de enda som hanterar detta. Så länge biblioteken ensam svarar upp mot behovet måste de också få resurser för arbetet.

Det är också viktigt att det finns tydliga policyer som kan vägleda personalen kring vad de ska hjälpa till med och inte. När bibliotekarierna hjälper till med personliga ärenden kan det uppstå dilemman, till exempel kopplat till känsliga uppgifter eller risken att något går fel. Bibliotekarierna behöver få bättre stöd och tydliga riktlinjer så att de kan känna sig trygga med var gränsen går för vad de ska hjälpa till med, och att bibliotekschefen är ansvarig om något går snett. DIK anser att Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) bör ta fram ett gemensamt stödmaterial som kan användas på biblioteken, så att samma principer gäller överallt.



DIK kräver: Fler aktörer måste ta ansvar för det digitala utanförskapet

Folkbiblioteken kan inte vara den enda platsen där medborgarna kan få hjälp med internet, vardagsärenden och utskrif- ter. Myndigheter, banker och andra verksamheter måste ta ansvar för sina användare och kunder. Bibliotekarierna behöver också få bättre stöd så att de kan känna sig trygga med var gränsen går för vad de ska hjälpa till med – Sveriges Kommuner och Regioner bör ta fram ett gemensamt stödmaterial.

⁷ Digiteket

⁸ Finansdepartementet, Uppdrag till Statens servicecenter att öppna minst 28 nya servicekontor, 26 maj 2021

Mer resurser behövs för att förbättra arbetsmiljön

Rapporten visar att det finns många utmaningar när det gäller bibliotekariernas arbetsmiljö. Att så många som hälften av folk- och skolbibliotekarierna på grund av sin arbetsmiljö har bytt eller funderat på att byta jobb under det senaste året är siffror som måste tas på stort allvar. Det råder redan idag brist på utbildade bibliotekarier och om arbetsmiljön inte förbättras finns en risk att personer lämnar yrket och att kompetensbristen växer.

De vanligaste orsakerna till att respondenterna funderar på att byta jobb är bristande ledarskap, att ens kompetens inte tas tillvara eller att arbetsbelastningen är för hög. Det kan spegla flera saker. Som rapporten visar upplever många att alltmer arbetstid behöver läggas på sådant som i grunden inte tillhör yrkesrollen, exempelvis att hjälpa till med privata ärenden eller att hantera stök och oro. Det kan vara en orsak till att många upplever att ens kompetens inte tas till vara, men kan också bidra till stress om de ordinarie arbetsuppgifterna inte hinns med.

Ytterligare en faktor som påverkar arbetsmiljön är att många bibliotek under de senaste åren har drabbats av nedskärningar eller en situation där anslagen inte räknas upp vilket i praktiken innebär mindre resurser⁹. En minskad budget leder förstas till färre anställda, som i sin tur påverkar både arbetsmiljön och bibliotekets möjlighet att leva upp till sitt uppdrag. DIK anser att biblioteken måste få långsiktigt stärkta resurser genom utökade biblioteksbudgetar på kommunal och regional nivå. På nationell nivå anser DIK att satsningen ”Stärkta bibliotek” bör utökas och permanentas (nuvarande satsning pågår 2021–2023)¹⁰.

Tillräckliga resurser är också en förutsättning för att motverka problem med exempelvis social oro, hot, våld och skadegörelse på biblioteken. Det ger biblioteken bättre förutsättningar att öka kompetensen kring hur hotfulla situationer kan hanteras och att undvika ensamarbete. Samtidigt ger det personalen möjlighet att bygga relationer med och arrangera aktiviteter för lokalbefolkningen, vilket kan leda till en lugnare miljö. Med mer resurser finns också bättre möjlighet till samverkan med andra verksamheter som skola, fritidsgård och socialtjänst. Från 2024 anser DIK att trygghetsarbete på biblioteken bör vara fokus för satsningen ”Stärkta bibliotek”.

Det är samtidigt viktigt att komma ihåg att problemen inte uppstår på biblioteken. När andra samhällsinstanser som psykiatri, missbruksvård och ungdomsverksamhet drar ned på sin verksamhet blir biblioteket en av få öppna platser som finns kvar, vilket gör att utsatta människor söker sig dit. Därför är det viktigt att det tas ett samlat grepp om frågorna på kommunal nivå och att de aktörer som på olika sätt ansvarar för samhällets utsatta får tillräckliga resurser.



DIK kräver: Biblioteken måste få tillräckliga resurser

För att kunna genomföra sina uppdrag och samtidigt säkerställa en bra arbetsmiljö måste bibliotekens budgetar stärkas på kommunal och regional nivå. På nationell nivå bör satsningen ”Stärkta bibliotek” utökas och permanentas. Dessutom krävs särskilda medel, fungerande utrustning och tillräcklig kompetensutveckling för att stärka bibliotekens digitala arbete.

Tips!

- DIK har samlat goda exempel från bibliotek som lyckats vända utvecklingen med oro, stök och våld. [Ta del av dem här.](#)

⁹ Svensk biblioteksförning, [Folkbibliotekens ekonomiska förutsättningar sedan år 2000](#), 2021

¹⁰ Kulturrådet, [148 miljoner kronor fördelas när Stärkta bibliotek-satsningen fortsätter](#), 2021

Portning ska vara en sista åtgärd

Även om social oro, våld, skadegörelse och trakasserier har minskat under pandemin, så är det fortfarande vardag på många bibliotek. DIK har i tidigare undersökningar sett att oron på biblioteken ökar i takt med att andra samhällsfunktioner blir mindre tillgängliga. Mot den bakgrunden är det inte konstigt att en stor andel ställer sig positiva till portning av besökare som återkommande stör ordningen. I enkätsvaren blir det tydligt att många känner en uppgivenhet inför att inte kunna göra något åt besökare som gång på gång stör, förstör, hotar eller trakasserar.

Folkbiblioteken har enligt Bibliotekslagen ett demokratiskt uppdrag att vara tillgängliga för alla¹¹. Det handlar om att alla ska ha samma möjlighet att ta del av information och kunskap. Samtidigt uppstår ett demokratiskt problem när alla inte känner att biblioteket är en trygg eller välkomnande plats och därför avstår från att gå dit. Även om portning inte är önskvärd och inte heller en långsiktig lösning på problemen, så kan det i särskilt allvarliga fall vara en nödvändig åtgärd som kan sända en viktig signal om att återkommande hot, våld och förstörelse inte är acceptabelt. Att veta om att möjligheten att porta besökare finns skulle också kunna innebära en trygghet för personalen.

Om regeringen går vidare med den statliga utredningens förslag och inför möjligheten till tillträdesförbud på bibliotek¹², är det dock avgörande att det inte kan missbrukas utan alltid genomförs med stor försiktighet så att bibliotekens öppna och demokratiska funktion inte urholkas. Portning bör bara användas som en sista utväg när tillfällig avvisning, polisanmälan eller andra åtgärder inte har fungerat. Det ska heller aldrig vara upp till bibliotekarierna att agera ordningsvakter och försöka slänga ut den som bryter mot tillträdesförbudet. Om någon som är portad besöker biblioteket ska polis tillkallas och avhysa personen. Det är också avgörande att portning alltid sker i kombination med andra insatser, till exempel från socialtjänst eller psykiatri.

Enligt den statliga utredningens förslag ska tillträdesförbudet gälla alla typer av bibliotek, men får inte avse den som är under 15 år. DIK anser dock att det aldrig ska vara möjligt att utfärda tillträdesförbud på skolbibliotek i grundskolan eller gymnasieskolan. Sverige har skolplikt och att porta någon från ett grundskolebibliotek kan likställas med att porta någon från ett klassrum. Även om skolplikten inte gäller gymnasieskolan så handlar det fortfarande om barn. Det betyder inte att det ska vara fritt fram att återkommande störa och förstöra på skolbiblioteket – elever och ungdomar som gör det ska fortfarande tillfälligt kunna avvisas och i de fall det rör sig om allvarliga händelser kan polis behöva kopplas in. Även när det gäller barn eller ungdomar är det dock viktigt att avvisning alltid kombineras med andra åtgärder, till exempel från elevhälsan.



DIK kräver: Samhällets utsatta ska inte vara bibliotekens ansvar

Kommuner måste ta ett samlat grepp om frågor om oro, våld och skadegörelse, och de verksamheter som på olika sätt ansvarar för samhällets utsatta måste få tillräckliga resurser. Möjligheten att porta någon från folkbibliotek ska bara användas som en sista utväg i särskilt allvarliga fall, och ska alltid kombineras med andra insatser, till exempel från socialtjänst eller psykiatri.

¹¹ Bibliotekslag (2013:801)

¹² Justitiedepartementet, *Straffrättsliga åtgärder mot vissa tillgreppsbrott*, Ds 2019:1

Genomförandet av ett tillträdesförbud får aldrig bli ett frikort för politikerna att inte ta ansvar i frågan om social oro på biblioteken. Ett tillträdesförbud kan angripa en liten del av problemet, men för att på riktigt komma åt grundorsakerna krävs i stället satsningar på och samverkan med de verksamheter som på olika sätt ansvarar för samhällets utsatta så som missbruksvård, psykiatri och elevhälsa, socialtjänst, medborgarkontor, barn- och ungdomsverksamhet med mera.

Arbetsgivaren ansvarar för arbetsmiljön

Under pandemin har frågan om arbetsgivarens ansvar för skyddsutrustning som visir eller munskydd aktualiserats. Som framkommer i rapporten har vissa arbetsgivare tillhandahållit detta, medan bibliotekarierna på andra arbetsplatser har fått bekosta det själva. DIK anser att det alltid är arbetsgivarens ansvar att det finns tydliga rutiner och skyddsanordningar, i detta fall exempelvis plexiglas och avspärrningsband för att säkerställa avståndet. Alla anställda som vill använda munskydd eller visir ska få göra det och sådan skyddsutrustning som enligt beslut ska användas i verksamheten ska också tillhandahållas av arbetsgivaren. I riskbedömningar och beslut om åtgärder ska arbetsgivaren alltid ta hänsyn till synpunkter från skyddsombud och andra anställda.

Arbetsgivaren är också ansvarig för att arbetstagaren har den tid, de resurser och den utrustning som krävs för att utföra sitt arbete. Arbetsgivaren ansvarar för den fysiska, digitala, organisatoriska och sociala arbetsmiljön oavsett när eller var arbetet utförs. Under pandemin har många arbetat hemifrån. För att säkra en bra arbetsmiljö även på distans krävs bland annat tydliga rutiner och dialog så att gränsen mellan arbete och privatliv kan upprätthållas.

Alla arbetsgivare är skyldiga att utforma arbetsmiljön så att hot, våld och trakasserier förebyggs, utreds, åtgärdas och följs upp. Det regleras i Arbetsmiljölagen, Arbetsmiljöverkets föreskrift om våld och hot och Diskrimineringslagen. Ändå har hälften av respondenterna inte fått tillräckligt stöd och utbildning för att hantera svåra situationer, och ibland saknas eller efterlevs inte rutiner.

Det visar att mycket återstår i arbetsgivarnas förebyggande arbete. Avgörande är att identifiera och kartlägga risker och att se till att den säkerhetsutrustning och de rutiner som behövs finns på plats. Medarbetarna måste också känna till rutinerna och veta hur de ska agera om en situation uppstår. Om problemen är omfattande kan det krävas väktare under hela öppettiden, och det är då arbetsgivarens ansvar att tillgodose detta. Om någon begår brott ska det alltid polisanmälas.

Enligt Arbetsmiljöverkets föreskrift ska en arbetsuppgift inte utföras som ensamarbete om den innebär påtaglig risk för våld eller hot om våld (AFS 1993:2, 8 §). Rapporten visar att många bibliotekarier trots detta arbetar ensamma i en många gånger utsatt

Tips!

- **Arbetsmiljöverkets checklista**
Kartlägg riskerna för hot och våld i arbetsmiljön
- **Diskrimineringsombudsmannens stödmaterial**
Motverka och förebygg sexuella trakasserier på din arbetsplats
- **DIK om flexibelt arbete och ett flexibelt arbetssätt**

arbetsmiljö. Här behöver fler arbetsgivare ta sitt ansvar och se till att ensamarbete inte förekommer.

Arbetsgivarens ansvar för trakasserier och sexuella trakasserier omfattar i dagsläget inte de fall där anställda utsätts av utomstående personer, i detta fall besökare i biblioteket, utan rör främst sådant som sker mellan kollegor eller mellan arbetsgivare och arbetstagare. DIK har länge drivit på för att skärpa skyddet genom att trakasserier från utomstående personer också ska inkluderas i Diskrimineringslagen. Att utsättas för exempelvis rasistiska eller sexuella trakasserier av en besökare borde betraktas som lika allvarligt som i de fall det sker av en kollega. Därför är det glädjande att regeringen har tillsatt en utredning som just nu ser över detta¹³.

DIK stöttar dig

Det lokala skyddsombudet och den lokala DIK- eller Sacoföreningen på arbetsplatsen deltar aktivt i arbetsmiljöarbetet. Skyddsombudens uppgift är att bevaka arbetsmiljön för arbetstagarnas räkning, delta i arbetsmiljöarbetet för att förebygga ohälsa och att begära de åtgärder som behövs.

DIK utbildar skyddsombud och lokala fackliga företrädare i Arbetsmiljölagen och praktiskt arbetsmiljöarbete. Ombudsmännen på DIK:s kansli stöttar också lokala skyddsombud och fackliga företrädare i hur de konkret bevakar arbetsmiljön och ställer krav på åtgärder.



DIK kräver: Arbetsgivare måste ta sitt arbets- miljöansvar

Arbetsgivare måste ta sitt ansvar för den fysiska, digitala, organisatoriska och sociala arbetsmiljön oavsett när eller var arbetet utförs. Alla arbetsgivare ska utforma arbetsmiljön så att hot, våld och trakasserier förebyggs, utreds, åtgärdas och följs upp. Ensamarbete ska aldrig förekomma om arbetet innebär påtaglig risk för våld eller hot om våld.

Om du har frågor
eller behöver stöd kan
du alltid kontakta
DIK:s kansli via
fraga@dik.se

DIK:s tidigare rapporter om arbetsmiljön på biblioteken

- [Samhället drar sig tillbaka – en rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek \(2019\)](#)
- [Biblioteken speglar samhället – en rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek \(2017\)](#)
- [”Vi är bibliotekarier, inte psykologer eller socialarbetare” – en rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek \(2015\)](#)

¹³ Arbetsmarknadsdepartementet, Tilläggsdirektiv till Utredningen om en effektiv och ändamålsenlig tillsyn över diskrimineringslagen, Dir. 2020:102

**Facket för kultur,
kommunikation
och kreativ sektor**

DiK